

Új egyszerezős országtörténeti monográfia

A magyar historiográfiában tekintélyes hagyománya van az egyszerezős országtörténeti monográfiáknak – a XVI-XVII. századi kezdetektől a neves pozitivistákon vagy a Marczali Henrik neve fémjelezte művelődéstörténeti irányon át a XX. századi szellemtudományt művelő Hóman-Szekfű szerzőpáros munkájáig ér a sor. Már e recenzió elején ki kell mondani, hogy Romsics Ignác e munkájával a nagy elődök nyomdokaiba lépő méltó utód, aki a rendszerváltozást követő időszak első nagy Magyarország történeti monográfiáját alkotta meg. Azért érdemes a kötet születése időszakának fontosságát tulajdonítani, mert ezzel azt is jelezzük, hogy a tudós szerző nem marxista szemléletű – vagyis osztályszempontú – monográfiát alkotott, de nem is hajított ki mindent abból a tudásanyagból, amelyet az 1945 utáni hazai történetírás halmozott föl. A rendszerváltozás óta eltelt több mint negyed évszázad alatt valamelyest kiformalódott egy, a korábbi és újabb történetírói irányokat integráló szemlélet, amelyet szerzőnk is sikerrel alkalmaz.

Az egyszerezős országtörténeti monográfia műfaja önmagában fölvet bizonyos problémát, mint hogy a szerzője nyilvánvalóan nem lehet a magyar őstörténet és az ezeréves magyar államiság valamennyi korszakának, részletkérdésének elmélyült kutatója, szakértője, ezért bizonyos korszakok áttekintését az előtte járó történészekről való szakirodalomból alkotja meg, de a maga sajátos szempontjai szerint hivatkozik ezekre. Vagyis kötete terjedelmének tekintélyes hányadában „hozott anyagból” dolgozik, csak épp a maga koncepciójához szabva. Romsics Ignác a XX. század tudós kutatója, tehát az azt megelőző kilenc évszázad históriáját a szakirodalom áttekintésével dolgozza föl. Ugyanakkor azt is tudni kell, hogy az egyszerezős monográfiák olvasói többnyire nem is precíz kidolgozású, elmélyült szaktanulmányt, a múltban végzett „mélyfúrásokat” jelentő tudós értekezést várnak, hanem áttekintő léptékű, igényes ismeretterjesztést. Romsics Ignác ebben is – miként a szemléletmódok integratív alkalmazásában – középúton áll, könyve az összegző igényű, magas színvonalú tudománynépszerűsítést testesíti meg.

Néhány adat a könyvről. A hatodfélszáz oldalas munka öt fejezetre tagolódik; ez a kronologikus szerkezet lényegében a magyar történelem közismert periodizációját kö-

veti. Az első rész (*A magyar nép kialakulása és meglepedése a Kárpát-medencében*) a magyar történelem úgynevezett korai időszakát tekinti át, a voltaképpeni a közép-európai ókort. A második nagy fejezet (*A középkori Magyar Királyság*) címe önmagáért beszél, hiszen a középkor földolgozását nyújtja. A harmadik egység (*A három részre szakadt magyar állam*) a kora újkornak felel meg; a negyedik (*A magyar korona országai a Habsburg Monarchiában*) az újkor története; az utolsó rész (*A trianoni Magyarország*) pedig a XX. század összefoglalását adja. A fejezetcímekből az is világossá válik, hogy Romsics Ignác számára a haladás vezérfonalát a magyar államiság adja, érdeklődésének középpontjában a mindenkori magyar államrend és az állam politikája áll.

Mivel az országtörténeti monográfiák nagy időtávlatot fognak át, megmutatkozik bennük az az ismert jelenség, hogy minél inkább haladunk visszafelé az időben, annál több a kanonizált ismeret, és megfordítva: mennél közelebb kerül az olvasó a saját korához, annál több a vitatott, lezáratlan kérdés. A magyar történelemben is így van ez, azzal a kiegészítéssel, hogy nálunk az őstörténet is vitatott, hiszen ebben csapnak össze a hun, türk és a finnugor származás hívei – Romsics ez utóbbi mellett teszi le voksát. Ugyancsak sokszor fölmerülő kérdés, hogy a nemzeti történelem köré milyen perspektívában rajzolja föl egy-egy szerző az európai történeti kontextust. Magyarán: korszakról korszakra haladva érzékelteti-e, hol állt hazánk a mindenkori Európa fejlettségi színvonalához, nagy folyamataihoz képest. Romsics is úgy gondolja, hogy a középkor végén közelítettünk leginkább az európai nívóhoz, aztán a török hódoltság visszavetette az ígéretes fölvelést. Csak a kiegyezést követő évtizedek kecsegtettek ismét a nyugathoz történő fölzárkózás reményével, ezt a reményteli tendenciát a háborús veszteség és Trianon diktátuma akasztotta meg. Ugyancsak visszatérő kérdése a nagy múlt-áttekintő monográfiáknak, hogy a szerzőik tankönyvszerűen prelegálnak-e, vagy – jó tanár módjára – főleglémlik a vitatott kérdéseket is. Erről Romsics így ír: *„Következőtében szembe akartam nézni nemzeti múltunk (...) vitatott, kényes vagy annak tartott témaköreivel, például a magyarok etnogenezisével, a török elleni védekezés lehetőségeivel, szabadságharcaink természetével, a Habsburg-uralom fény- és árnyoldalával, s persze a 20. századi két nagy traumánk, Trianon és a holokauszt okával és következményeivel is.”* És valóban így jár el: például könyve elején röviden ismerteti a magyar nép eredetével kapcsolatos, egymásnak ellentmondó nézeteket, a korábbi hipotéziseket, de aztán egyértelműen állást foglal a XVIII. századi eredetű és alapvetően nyelvtörténeti alapozású finnugor származás teóriája mellett. De azt is rendre kiemeli, mi az, amiben a különféle irányzatok, fölfogások között egyetértés van, mint mondjuk, abban, hogy a VIII-IX. században a magyar nép a Fekete-tengertől északra eső vidéken élt.

Romsics Ignác a magyar történelem nagy korszakait a magyar államszervezés történetével kapcsolja össze: a kora középkori, Szent István-i államtól a három részre szakadt országon és a Habsburgok fennhatósága alatt újra egyesült birodalmon át a Trianonban megcsonkított országig. De az állam- és politikatörténet primátusa mellett minden korszakban és azok alkorszakaiban rövid áttekintést ad a gazdaság, a társadalom, a kultúra és az életmód történetéről, például a II. fejezetben részletesebben foglalkozik a kereszténység fölvételének hatásával, a letelepedéssel járó életmódváltással. A középkor életmódtörténetében külön foglalkozik a vadászattal mint az úri rétegek társadalmi méretű és funkciójú passziójával, vagy a kétarcú szexualitással, amely egyfelől megfelelt a vallás diktálta szigorú normáknak, másfelől nem volt ritka a kicsapongás sem – e tekintetben Zsigmond király személye külön is szóba kerül. Szól a konyháról, a gasztronómiáról, a húsfogyasz-

tás étrendi túlsúlyáról, aminek egészségügyi következményei is voltak, igen sok volt a köszvényes ember. Itt beszél arról is, hogy télen a kőből rakott és huzatos épületek falai szinte sugározta a hideget, ezért a vesebetegségek is sok áldozatot szedtek, a fertőző kórságokon kívül. Vagy összeveti például a felvidéki és debreceni protestáns polgárok puritanizmusát a kolozsváriak kifejezett pompakedvelésével és kényelemszeretetével.

Ahogy közeledünk a jelenkorhoz, egyre több téma kapcsán ismertet a szerző vitás álláspontokat, politikai implikációval terhelt történelmi mozzanatokot. Ugyanakkor maga is produkál vitatható nézeteket. Például azt írja, hogy a Tanácsköztársaság bukása, 1919 augusztusa után káosz alakult ki az országban. Valójában 1918 ősze óta egyfolytában káosz volt, hiszen a vesztes háborúból hazatért vagy épp a területveszteségek miatt hazatérni nem tudó katonák elégedetlensége idézett elő folytonos társadalmi feszültséget, fűtötte a forradalmi hevületet; egymást váltották a rendszerek, kormányok, különböző hatalmi központok alakultak ki, terror terrort váltott ki. Nemkülönböztetve az az állítása, miszerint az 1970-es években, a Kádár-korszakban a magyar kormány „a színpad mögött” szót emelt a határon túli magyarokért. Ennek máig nemigen lelmi nyomát, sőt, inkább arra tudunk példákat, hogy aki szót emelt, azt alaposan leintették, mint Csoóri Sándort; Illyés Gyulát pedig nemzetközi tekintélye védte meg a komolyabb retorzióktól.

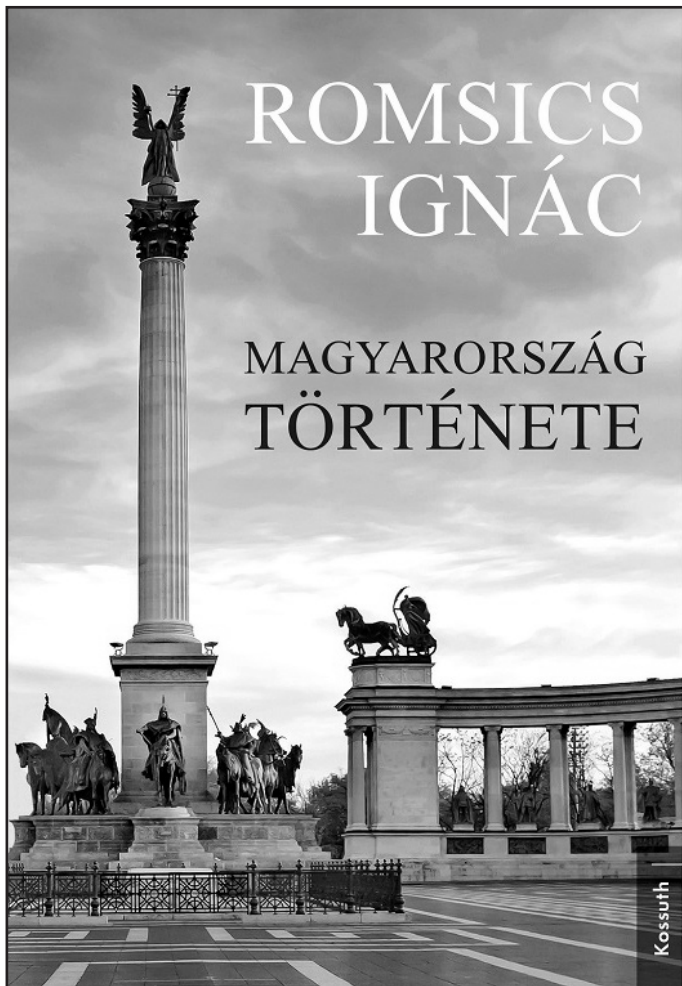
Romsics minden hazai kérdéskör vagy korszak tárgyalásakor fölvezet a téma nemzetközi kontextusát, például az 1945 után történtek tárgyalása közben ismerteti a hidegháború aktuális fejleményeit, vagy a '80-as évekre való visszapillantáskor a Gorbacsov-féle reformpróbálkozásokat jellemzi. Izgalmas összevetéseket is végez, mint amikor arról beszél, hogy a társadalom legjobban és leggyöngébben kereső fölső és alsó 10 százaléka között 1962-ben 5,8-szoros volt a különbség, 1982-ben ez 3,8-ra csökkent, majd a rendszerváltás első évében 6,0-szorosra nőtt. Ugyancsak érdekes párhuzamvonásként említhető, ahogyan az Orbán Viktor kormányzása alatt megszületett intézkedéseket Bethlen István 1921-22-es változtatásaihoz hasonlítja, már a kormányzat stabilitására tett törekvéseket illetően.

Romsics Ignác rendre tényeket közöl, megállapításokat tesz, kijelent, meghatároz, okadatol; hosszabb érvelésbe, magyarázatba, elméleti fejtegetésbe ritkán fog, miközben azért utal a tágabb, európai összefüggésekre is. Ugyancsak folyvást utal a kötetben található színes kép- és térképmellékletek számozott illusztrációira; a szakirodalomból átemelt megállapításait a lábjegyzetekben közölt hivatkozásokkal támasztja alá; a kötet végén pedig fejezetek szerint tagolt szakbibliográfiát ad, amely arra is kiválóan alkalmas, hogy a magyar múlt különböző korszakai és témakörei iránt komolyabban érdeklődők megtalálják az adott kérdés alapvetően fontos irodalmát.

A szerző a jegyzetekkel, mutatókkal, képjegyzékekkel együtt 543 oldalon foglalja össze a magyar nemzet és a magyar államiság történetét a kezdetektől a 2011. évi új alkotmány megszületéséig. Ha csupán ezt a pusztát tény tekintjük, akkor is önmagában hatalmas és tiszteletet parancsoló vállalkozás volt e monográfia megalkotása. De a nyilvánvaló elismerés mellett is adódik a kérdés: végül is kinek szól ez a munka? Az előismeretek nélküli érdeklődőnek, vagy a jó képességű és történelem iránt vonzódó középiskolásnak, esetleg olyannak, aki „mindenből egy kicsit” szeretne tudni? Azután: érdemes-e az elejétől a végéig elolvasni, vagy csak azt a korszak-fejezetet, ami igazán érdekli az adott olvasót? De akit csak egy-egy korszak érdekel, annak nem kellene-e inkább egy részmonográfiát, szak tanulmányt ajánlani? Számos ehhez hasonló kérdés merülhet föl az ilyen országtörténeti

monográfiák láttán. De, hogy megválaszolhassuk, legelőször kézbe kell venni a könyvet, itt-ott beleolvasni, aztán hagyni magunkat sodortatni az érdekes, a kijelentések sokasága ellenére sosem fárasztó, olvasmányos szöveg hátán.

Romsics Ignác: Magyarország története. Budapest: Kossuth Kiadó, 2017. 543 p.

Mezey László Miklós